

Ks. Stanisław Witkowski MS

UPJPiI, Kraków

3

DLACZEGO NIEPOKONANI? (RZ 8, 31-39)

ZAGADNIENIA LITERACKIE

Benedykt XVI pisze między innymi w adhortacji *Verbum Domini*, abyśmy mieli mądrościową wizję rzeczywistości (por. nr 87). Wśród bardzo wielu fragmentów Pisma Świętego związanych z tą tematyką, na szczególną uwagę zasługuje Rz 8, 31-39, ponieważ uczy nas praktycznej mądrości. Mówiąc językiem Papieża, jest on jak kompas wskazujący drogę, którą należy iść (por. nr 104). Nadto wlewa nadzieję, aby żyć w teraźniejszości (por. nr 91).

Rz 8, 31-39 stanowi zakończenie rozdziału ósmego i wyróżnia się swym pięknem w całym piśmiennictwie Pawłowym¹. Poza tym tworzy perorację² dotychczasowych pierwszych ośmiu rozdziałów³. Chociaż

¹ Por. T. R. Schreiner, *Romans*, Grand Rapids 1988, s. 456.

² Peroracja (*peroratio*) jest argumentacyjnym epilogiem, który syntetyzuje najbardziej znaczące aspekty i tematy danej sekcji. Por. A. Pitta, *Lettera ai Romani*, Milano² 2001, s. 565; G. Rafiński, *Grzech ludzkości i dar usprawiedliwienia. List św. Pawła do Rzymian*, w: *Wprowadzenie w myśl i wezwanie ksiąg biblijnych. Dzieje Apostolskie, Listy św. Pawła*, t. 9, Warszawa 1997, s. 346; H. Lausberg, *Handbuch der literarischen Rhetorik. Eine Grundlegung der Literaturwissenschaft*, Stuttgart⁴2008, s. 236, §§ 431-442.

³ Por. R. Penna, *Lettera ai Romani (II. Rm 6-11)*, Bologna 2006, s. 210.

jest definiowany jako hymn opiewający miłość Boga i Chrystusa⁴, to jednak zawiera w sobie znaki mowy sądowej i jest pisany diatrybą⁵. Paweł zadaje pytania fikcyjnemu rozmówcy, aby móc mu odpowiedzieć. Wiele terminów występujących w Rz 8, 31-39 ma wydźwięk prawniczy⁶. Tekst mówi o oskarżonych, oskarżycielach, obrońcach i zwycięzcach. Całość wprowadza nas zatem przed trybunał sprawiedliwości.

Wspomniana mowa sądowa składa się z dwóch głównych części: pierwsza (ww. 31-34) ma wydźwięk sędowniczy, wyklucza potępienie⁷, druga zaś (ww. 35-39) kładzie nacisk na miłość Chrystusa i Boga w Chrystusie⁸. W pierwszej części dostrzegamy inkluzję pomiędzy formułą ὑπὲρ ἡμῶν („dla nas”) w odniesieniu do Boga (por. w. 31) oraz Chrystusa (por. w. 34), a w drugiej inkluzja łączy ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ („miłość Chrystusa” – w. 35) z ἀγάπη τοῦ θεοῦ („miłość Boga” – w. 39). Nadto w ww. 35.39 pojawia się ten sam czasownik χωρίζειν – „odłączać”. Poza tym pierwszą i drugą część łączy ὁ θεός („Bóg”). Rz 8, 31-39 charakteryzuje się więc dość wyraźnie zaakcentowaną jednością literacką.

⁴ Por. A. Pitta, *Lettera ai Romani*, dz. cyt. s. 311. W podobnym tonie wypowiada się U. Wilckens zaznaczając, że Rz 8, 31-39 ma hymniczny charakter i zawiera elementy diatryby, aby zaakcentować wypowiedzi w pierwszej osobie liczby mnogiej. Zob. Tenże, *Der Brief an die Römer (Röm 6-11)*, Evangelisch – Katholischer Kommentar zum Neuen Testament, t. 6/2, Zürich, Neukirchen – Vluyn, 1999³, s. 172.

⁵ Por. S. Légasse, *L'épître de Paul aux Romains*, Paris 2002, s. 547.

⁶ Do słownictwa prawniczego należą czasowniki: ἐγκαλεῖν („oskarżać” – w. 33), δικαιοῦν („usprawiedliwiać” – w. 33), κατακρίνειν (potępiać” – w. 34), ἐντυγχάνειν („wstawiać się” – w. 34) oraz ὑπερικᾶν („w pełni zwyciężać” – w. 37).

⁷ Por. A. Pitta, *Lettera ai Romani*, s. 311.

⁸ Większość komentatorów dzieli wersety na pięć części: ww. 31a, 31b-32, 33-34, 35-37, 38-39. Por. np. E. Käsemann, *Commentary on Romans*, Grand Rapids 1980, s. 246; J. D. G. Dunn, *Romans*, Word Biblical Commentary 38 A, Dallas 1988, s. 497; J. A. Fitzmyer, *Lettera ai Romani. Commentario critico – teologico*, ed. italiana a cura di A. Pitta, Casale Monferrato 1999, s. 629. Jednak bardziej przekonuje analiza wyróżniająca w tekście dwie sekcje: ww. 31-34 oraz 35-39. Por. T. R. Schreiner, *Romans*, dz. cyt., s. 458; G. Barbaglio, *La Teologia di Paolo. Abozzi in forma epistolare*, Bologna ²2001, s. 664.

CZĘŚĆ PIERWSZA: WYKLUCZENIE POTĘPIENIA (WW. 31-34)

Mowa sądowa rozpoczyna się pytaniem: „Cóż więc powiemy na te rzeczy?” (Τί οὖν ἐροῦμεν πρὸς ταῦτα⁹;) [w. 31a], które odnosi się nie tylko do bezpośrednio poprzedzających ją ww. 18-30, traktujących o cierpieniu w perspektywie ostatecznej chwały. Zaimek wskazujący ταῦτα („te rzeczy”) zawiera w sobie – jak zaznaczyliśmy – nauczanie apostoła obejmujące pierwsze osiem rozdziałów Listu do Rzymian. Ταῦτα dotyczy zatem: Ewangelii zbawienia, miłosiernej sprawiedliwości Boga, darmowego zbawienia otrzymanego dzięki krwi Chrystusa, wiary której przykładem jest Abraham, uzyskanego pokoju z Bogiem, uwolnienia z mocy grzechu, zjednoczenia z Chrystusem, daru Ducha, który ustanawia nas synami Boga, wykluczenia jakiegokolwiek potępienia, przeznaczenia do chwały¹⁰.

Rozumowanie Pawłowe rozpoczyna się pytaniem w trybie warunkowym: „Jeżeli Bóg [jest] dla nas, któż przeciwko nam?” (εἰ ὁ θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, τίς καθ’ ἡμῶν) [w. 31b]. Formuła warunkowa nie powinna być błędnie rozumiana – mamy do czynienia z okresem warunkowym rzeczywistym (modus realis) (por. Rz 4, 2; 5, 10; 6, 5; 8, 10.17). „Jeśli Bóg

⁹ Jest to jedyny przypadek w całym piśmiennictwie Pawłowym, że po przyimku πρὸς następuje zaimek wskazujący ταῦτα, który jedynie pozornie ma charakter ogólny. Por. R. Penna, *Lettera ai Romani (II. Rm 6-11)*, dz. cyt., s. 210; D. J. Moo, *Romans 1-8*, Chicago 1991, s. 543.

¹⁰ Por. R. Penna, *Lettera ai Romani (II. Rm 6-11)*, dz. cyt., s. 210. S. Légasse uważa natomiast, że ταῦτα można odnieść do poprzedzających wersetów, albo dostrzec w nim zakończenie części 3, 21- 8, 30 (por. S. Légasse, *L'épître de Paul aux Romains*, dz. cyt., s. 548). Schreiner reprezentuje inną opinię. Twierdzi, iż ταῦτα obejmuje wszystko, co jest zawarte w 5, 1- 8, 30. Tego samego zdania jest Pitta, który dowodzi, że Rz 8, 31-39 nawiązuje do tezy zawartej w 5, 1-2 stwierdzającej, iż zostaliśmy usprawiedliwieni przez Boga w Chrystusie i mamy pokój z Bogiem, dzięki czemu nie musimy się niczego obawiać (Rz 8, 31-39). Analizowana przez nas mowa sądowa stanowi dla niego zakończenie podsumowujące cały segment 5, 1- 8, 30. Por. A. Pitta, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., s. 312.

[jest] dla nas” należy zatem rozumieć jako „Bóg [jest] dla nas”¹¹. Paweł sprowadza więc wcześniejsze argumenty do jednego, który zawiera je wszystkie w całej pełni, mianowicie: „Bóg [jest] dla nas”¹². Apostoł nie myśli o Bogu w sposób abstrakcyjny, lecz ma na uwadze śmierć i zmartwychwstanie Jezusa. Właśnie ten zbawczy czyn charakteryzuje „Boga dla nas”¹³.

Wyrażenia „dla nas” nie można ograniczać jedynie do nowego potomstwa Abrahama, czyli chrześcijan pochodzących ze wszystkich narodów świata. Plan Boży obejmuje całą ludzkość¹⁴. Dzieło Boże dokonało się w Chrystusie „dla nas ludzi i dla naszego zbawienia”, zgodnie ze sformułowaniem credo nicejsko-konstantynopolitańskiego¹⁵.

Pytanie „któż przeciwko nam?” (τίς καθ’ ἡμῶν) jest retoryczne¹⁶. Zawiera w sobie spontaniczną odpowiedź: „nikt”, która brzmiałaby jednak zbyt słabo, gdyby nie zostało podkreślone wcześniej, że „Bóg jest dla nas”, czyli po naszej stronie¹⁷.

Fakt, że Bóg jest nam całkowicie przychylny, nie wynika jedynie z Jego przyjaznego usposobienia względem nas, ale został udowodniony konkretnym czynem – śmiercią Jezusa Chrystusa¹⁸. Apostoł podkreśla z emfazą, że Bóg nie oszczędził własnego Syna (ὅς γε τοῦ

¹¹ Por. R. Penna, *Lettera ai Romani (II. Rm 6-11)*, dz. cyt., s. 210. Podobne wyrażenie spotykamy np. w Rz 8, 17: „Jeżeli zaś jesteśmy dziećmi...” (εἰ δὲ τέκνα....) Wcześniej natomiast w 8, 15 czytamy: „otrzymaliście ducha przybrania za synów” (ἐλάβετε πνεῦμα υἰοθεσίας). Inne przykłady odnajdujemy w: Rz 4, 2; 5, 10; 6, 5; 8, 10. Légasse uważa, że εἰ („jeśli”) może mieć w 8, 31b znaczenie ἐπεὶ („ponieważ”). Por. S. Légasse, *L'épître de Paul aux Romains*, dz. cyt., s. 548.

¹² Por. Ch. Hodge, *Romans*, Wheaton, Illinois 1993, s. 261.

¹³ Por. J. A. Fitzmyer, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., s. 630.

¹⁴ Por. M. Theobald, *Studien zum Römerbrief*, „Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament” 136 (2001), Tübingen s. 254.

¹⁵ Por. S. Légasse, *L'épître de Paul aux Romains*, dz. cyt., s. 549.

¹⁶ Tłum tego pytania mogą być słowa psalmu: „Pan światłem i zbawieniem moim: kogoż mam się lękać?” (κύριος φωτισμός μου καὶ σωτήρ μου τίνα φοβηθήσομαι) Ps 27 (26), 1.

¹⁷ Por. S. Légasse, *L'épître de Paul aux Romains*, dz. cyt., s. 548.

¹⁸ Por. E. Lohse, *Der Brief an die Römer*, Göttingen ¹⁵2003, s. 255.

Dlaczego niepokonani?

ιδίου υιού οὐκ ἐφείσατο) [w. 32a], po czym poprzez retoryczną *correctio*¹⁹ precyzuje: „lecz za nas wszystkich Go wydał” (ἀλλὰ ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν) [w. 32b]²⁰. Tekst ten nawiązuje do dwóch paralel biblijnych. Pierwsza stosując wyrażenie: „nie oszczędził” (οὐκ ἐφείσατο) odnoszona jest już w egzegezie patrystycznej do Rdz 22, 12.16 (LXX): „...bo nie oszczędziłeś Mi nawet twego jedynego syna” (καὶ οὐκ ἐφείσω τοῦ υἱοῦ σου τοῦ ἀγαπητοῦ δι’ ἐμέ)²¹. Druga zaś dotyczy Iz 53, 6 (LXX), gdzie czytamy o Słudze Jahwe dosłownie: „Pan wydał Go naszym grzechom” (καὶ κύριος παρέδωκεν αὐτὸν ταῖς ἀμαρτίαις ἡμῶν)²². Odnośnie do pierwszej paraleli należy zauważyć, że

¹⁹ Por. A. Pitta, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., s. 312. *Correctio* polega na zastąpieniu dotychczasowego wyrażenia, innym mocniejszym. Por. H. Lausberg, *Handbuch der literarischen Rhetorik*, dz. cyt., s. 386, § 784.

²⁰ W pierwszej części w. 32 można rozpoznać typowo Pawłowe wyznanie wiary: Bóg – dać lub wydać – Syn – za – adresaci (por. Rz 4, 25). Ten sam model dostrzegamy w formule, w której Chrystus daje lub wydaje siebie samego za innych (por. Ga 1, 4; 2, 20; Ef 5, 2.25). Ten sam schemat zauważamy także w J 3, 16: „Tak bowiem Bóg umiłował świat, że Syna swego Jednorodzonego dał, aby każdy, kto w Niego wierzy, nie zginął, ale miał życie wieczne”. Por. A. Pitta, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., s. 312.

²¹ Tego typu powiązania przytaczają między innymi: Orygenes, *Homilia in Genesim* 8; Ireneusz, *Adversus haereses* 4, 5, 4, w: A. Pitta, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., s. 312; J. A. Fitzmyer, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., s. 631.

²² Por. R. Penna, *Lettera ai Romani (II. Rm 6-11)*, dz. cyt., s. 210. Przytoczony autor – w przeciwieństwie do innych komentatorów – nie przeciwstawia tych paralel, ale je łączy. Podobnie czyni Wilckens. Por. U. Wilckens, *Der Brief an die Römer (Röm 6-11)*, dz. cyt., s. 173. Pitta natomiast próbuje wykazać, że Paweł wiąże swą koncepcję zbawienia z ofiarą z Rdz 22 i dlatego wspomniany egzegeta polemizuje z szukaniem paraleli w Iz 52,13 – 53,12. Por. A. Pitta, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., s. 313. Schlier sądzi, że w Rz 8, 31 nie ma aluzji do Rdz 22. Stawia pytanie: „czy Bóg miałby postępować jak Abraham?” i odpowiada, że bardziej prawdopodobnym byłoby, iż raczej Abraham postępuje jak Bóg. Przychyła się zatem ku paraleli z Iz 53. Por. H. Schlier, *Der Römerbrief*, Freiburg, Basel, Wien 2002, s. 277. Nadto warto w tym punkcie zwrócić też uwagę, że związaniu Izaaka usiłuje się nadać coraz bardziej znaczącą rolę. W tradycji rabinicznej Izaak jest bowiem niejednokrotnie postrzegany jako prototyp męczennika Izraela, któremu przypisuje się ekspijacyjną moc, ponieważ poprzez związanie (Aqeda – אֶקֶדָה) okazał gotowość do złożenia siebie w ofierze. Por. E. Lohse, *Der Brief an die Römer*, dz. cyt., s. 256. Autor powołuje się na: H. J. Schoeps, *Paulus. Die Theologie des Apostels im Lichte der jüdischen Religionsgeschichte*, Tübingen ²1972, s. 152. Jeśli Paweł znał tę interpretację, to

Rdz 22, 12.16 oraz Rz 8, 32 są jedynymi fragmentami w greckim tekście Pisma Świętego, w których czasownik „oszczędzić” (φείδεσθαι) poprzedza negacją i następuje po nim rzeczownik „syn”. W obydwu przypadkach mamy do czynienia z ojcem, który składa dar ze swojego syna²³. W związku zaś z drugą paralełą spostrzegamy, że śmierć Sługi (por. Iz 53, 6) oraz Jezusa (por. Rz 8, 32) były inicjatywą Boga²⁴. Nadto Izajaszowy czasownik „wydać” (παραδιδόναι) stał się kluczowym w soteriologii Pawłowej i nowotestamentowej²⁵.

Paweł, przywołując ofiarę Abrahama oraz wydanie Sługi Jahwe akcentuje głębokie uczestnictwo Boga w wydarzeniu krzyża i jednocze-

mógł mieć przed swymi oczyma przykład Izaaka, aby rozwinąć naukę o ofiarnej śmierci Jezusa. Jednak przeciwko temu przypuszczeniu świadczy spostrzeżenie, że myśl o ekspiacyjnej mocy związania Izaaka pojawia się w późniejszej literaturze rabinicznej, zapisanej przez amoraistów (200-500 po Chr.). Amoraickie teksty mówiące o ekspiacyjnym charakterze związania Izaaka podejmują próbę nadania judaizmowi postaci, która mogłaby przeciwstawić się chrześcijańskiemu rozumieniu ekspiacyjnej śmierci Jezusa Chrystusa. Por. E. Lohse, *Der Brief an die Römer*, dz. cyt., s. 256. Autor powołuje się na: A. F. Segal, *Paul the Convert, the Apostolate and Apostasy of Saul the Pharisee*, New Haven 1990, s. 183, przyp. 5. Gdy w żydowskiej i chrześcijańskiej tradycji wskazuje się na Izaaka, to prawdopodobnie mamy wówczas do czynienia z dwoma paralełami, które nie znajdują się wobec siebie we wzajemnej zależności. Wydaje się, że Paweł nie myślał o skonfrontowaniu Izaaka i Chrystusa. Por. E. Lohse, *Der Brief an die Römer*, dz. cyt., s. 256.

²³ Oryginalną myślą Pawła jest nieznaną przed nim zgodność pomiędzy Bogiem a Abrahamem na podstawie tego samego daru syna. Por. R. Penna, *Lettera ai Romani (II. Rm 6-11)*, dz. cyt., s. 213. W literaturze chrześcijańskiej pierwszym tekstem, który łączy ofiarę Abrahama z naszym fragmentem, jest List Barnaby (*Barn 7, 3*). Por. J. A. Fitzmyer, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., s. 632.

²⁴ Nowością Pawła wobec Izajaszowego Sługi jest brak uwagi dotyczącej grzechów. Paweł natomiast stosuje przyimek ὑπέρ, którego brak w tekście Izajasza. Ma on znaczenie przede wszystkim egzystencjalne „na czyjaś korzyść”, pośrednio zaś ekspiacyjne „za”. Por. R. Penna, *Lettera ai Romani (II. Rm 6-11)*, dz. cyt., s. 213.

²⁵ Por. A. Pitta, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., s. 313. Czasownik παραδιδόναι – „wydać” pojawia się w trzech różnych kontekstach dotyczących Jezusa. W pierwszym niektórzy Go wydają: „Syn Człowieczy zostanie wydany arcykapłanom...” (καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδοθήσεται τοῖς ἀρχιερεῦσιν...– Mk 10, 33b), w drugim Jezus wydaje samego siebie, czyli aktywnie uczestniczy we własnej śmierci: „który umiłował mnie i samego siebie wydał za mnie” (τοῦ ἀγαπήσαντός με καὶ παραδόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἐμοῦ) [Ga 2, 20], w trzecim Bóg wydaje swego Syna, jak czytamy właśnie w Rz 8, 32.

Dlaczego niepokonani?

śnie Jego hojność „dla nas wszystkich” (ὐπὲρ ἡμῶν πάντων)²⁶. Rodzi się pytanie, jak Bóg może pozbawić się największego dobra, czyli swojego jedyne Syna? Znajdujemy się tutaj poza wszelką ludzką logiką. Soteriologia Pawłowa zatrzymuje się w tym punkcie, ponieważ wobec paradoksu Bożego, podobnie jak w obliczu jakiegokolwiek paradoksu ludzkiego należy zamilknąć. Boży dramat wymaga jedynie decyzji. Może nią być zadziwienie, które owocuje przyjęciem, albo skandal, którego skutkiem jest odrzucenie²⁷.

Paweł snuje dalej refleksję nad śmiercią Jezusa i wyraża przekonanie, że skoro otrzymaliśmy największy dar, to Bóg obdarzy nas również wszystkimi innymi darami: „jakże miałyby wraz z Nim i wszystkiego nam nie darować?” (πῶς οὐχὶ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα²⁸ ἡμῖν χαρίζεται;) [w. 32c]. W czasowniku χαρίζεσθαι²⁹ – „obdarzyć”, „wyświadczać dobrodziejstwo” kryje się łaska Boża (χάρις τοῦ θεοῦ). Wszystkie dary na czele z darem Syna wypływają z Bożej łaski i wolnej hojności³⁰. Nie są uzależnione od jakiegokolwiek warunku ze strony ludzi. Bez dostępu do łaski (por. Rz 5, 2), która oznacza usprawiedliwiający czyn Boga, nie można zatem otrzymać żadnego daru od Niego³¹.

²⁶ Dopełniacz „wszystkich” (πάντων) sugeruje przewyżczenie jakiegokolwiek rozróżnienia pomiędzy Żydami a poganami (por. Rz 3, 9.22c-23a.29n; 5,12). Por. R. Penna, *Lettera ai Romani (II. Rm 6-11)*, dz. cyt., s. 214. Dobrze to harmonizuje z sytuacją Kościoła w Rzymie, w którym istniały napięcia wśród nawróconych z judaizmu i pogaństwa. Praktyczne wnioski wypływające z uniwersalnego wymiaru śmierci Jezusa wyprowadza Orygenes: „Ponieważ Ojciec wydał Syna za nas wszystkich, [dlatego] absolutnie nikt nie może być pogardzany, nawet najmniejszy, który jest w Kościele”. Tamże. Autor powołuje się na: Orygenes, *Commentaria in epistolam S. Pauli ad Romanos*, w: PG 14, 233-1292; citazioni da: *Commento alla Lettera ai Romani*, traduzione di F. Cochini, t. 1, s. 394.

²⁷ Por. A. Pitta, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., s. 316-317.

²⁸ Τὰ πάντα nie zostało bliżej określone, zapewne oznacza to wszystko, co łączy się z eschatologicznym zbawieniem. Por. H. Schlier, *Der Römerbrief*, dz. cyt., s. 277.

²⁹ Czasownik χαρίζεσθαι jest typowy dla Pawłowego słownictwa. Występuje w sumie w NT 23 razy, w tym 16 razy u Pawła (por. np. 1Kor 2, 12; 2Kor 2, 7.10.10.10; 12, 13; Ga 1, 29; 2, 9).

³⁰ Por. T. R. Schreiner, *Romans*, dz. cyt., s. 460.

³¹ Por. A. Pitta, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., s. 314. W Rz 8, 32c brzmią jak echo słowa z Mdr 7, 11: „A przyszły mi wraz z nią wszystkie dobra i niezliczone bogactwa w jej ręku”. Na bliskość tych tekstów zwraca uwagę R. Penna, *Lettera ai Romani (II. Rm 6-11)*, dz. cyt., s. 214.

Słownictwo sądowe rozpoczyna się pytaniem retorycznym: „Któż może wystąpić z oskarżeniem przeciw tym, których Bóg wybrał? (τίς ἐγκαλέσει κατὰ ἐκλεκτῶν θεοῦ;) [w. 33a]. Czasownik ἐγκαλεῖν – „oskarżać”, „obwiniąć” odnosi się do sytuacji w sądzie (por. np. Syr 46, 19; Mdr 12, 12; Dz 19, 38; 23, 28). Oskarżonymi mieliby być wybrani przez Boga, ale jest to niemożliwe. Wyrażenie ἐκλεκτοῦ Θεοῦ (por. Rz 16, 13; Kol 3, 12) podkreśla bowiem, że Bóg znalazł w nich swoje upodobanie³². Nadto wybrani nie mogą być wezwanymi przed sąd, ponieważ Bóg wygrał już ich sprawę sądową, jak czytamy w ww. 32.34³³. Retoryczne pytanie: „Czyż Bóg, który usprawiedliwia?” (θεὸς ὁ δικαίων) [w. 33b; por. Iz 50, 8]³⁴ wzmacnia ten wniosek, ponieważ podkreśla pośrednio, że On ciągle ich usprawiedliwia³⁵. Nikt więc nie może obwiniąć wybranych, bo kto chciałby to uczynić, musiałby wnieść oskarżenie przeciwko samemu Bogu³⁶.

Kolejne pytanie retoryczne rozpoczyna się czasownikiem κατακρίνειν – „wydać wyrok skazujący”, „potępić”. Jest on paralelny do poprzedzającego go i wyrażonego w futurum ἐγκαλέσει δλατεγο τίς ὁ κατακρινῶν z w. 34 należy rozumieć również w czasie przyszłym: „kto wyda wyrok skazujący?” (τίς ὁ κατακρινῶν);³⁷. Odpowiedź narzuca się sama i brzmi: „nikt”. Aby nadać moc temu spontanicznemu wnio-

³² Dla Pawła – w odróżnieniu do Mt 22, 14: „Bo wielu jest wezwanym, lecz mało wybranych” (πολλοὶ γὰρ εἰσιν κλητοί, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί) – nie ma różnicy między wezwanymi (κλητοί) a wybranymi (ἐκλεκτοί). Terminy te opisują tę samą rzeczywistość i są synonimami podkreślającymi nieprzewidywalną inicjatywę Boga i Jego upodobanie. Tamże, s. 215

³³ Tamże.

³⁴ Wersety 33b oraz 34b można rozumieć także jako zdania stwierdzające. Jednak jako takie nie dawałyby odpowiedzi na postawione w tekście pytania. Por. H. Schlier, *Der Römerbrief*, dz. cyt., s. 276.

³⁵ Czas terażniejszy ὁ δικαίων wyraża stałe, usprawiedliwiające działanie Boga. Raz dokonane na Kalwarii usprawiedliwienie odnawia się nieustannie, gdy człowiek przyjmuje Ewangelię i w wierze zwraca się do Boga poprzez Chrystusa. Por. S. Légasse, *L'épître de Paul aux Romains*, dz. cyt., s. 552. Należy również zwrócić uwagę, że paralełą do ὁ δικαίων jest w w. 34 Jezus Chrystus jako ukrzyżowany (ὁ ἀποθανών). Por. U. Wilckens, *Der Brief an die Römer (Röm 6-11)*, dz. cyt. s. 174.

³⁶ Por. E. Lohse, *Der Brief an die Römer*, dz. cyt., s. 257.

³⁷ Por. S. Légasse, *L'épître de Paul aux Romains*, dz. cyt., s. 552.

Dlaczego niepokonani?

skowi, Paweł wymienia w dalszym ciągu w. 34 cztery motywy: śmierć Jezusa, Jego zmartwychwstanie, wywyższenie po prawicy Boga oraz wstawiennictwo („Czy Chrystus Jezus, który poniósł *za nas* śmierć, co więcej – zmartwychwstał, siedzi po prawicy Boga i przyczynia się za nami?” – Χριστὸς [Ἰησοῦς] ὁ ἀποθανὼν, μᾶλλον δὲ ἔγερθείς, ὃς καὶ ἐστὶν ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ, ὃς καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν). Można przypuszczać, że dopełnienie ὑπὲρ ἡμῶν („dla nas”) dotyczące bezpośrednio czasownika ἐντυγχάνειν, który wyraża misję wstawienniczą, odnosi się także do trzech wcześniejszych motywów, tym bardziej, że Bóg wydał swego Syna „za nas wszystkich”³⁸. Zwróćmy również uwagę, że imiesłowy: ἀποθανὼν oraz ἔγερθείς są wyrażone w czasie przeszłym dokonanym, wskazują więc na zaistniałą śmierć i zmartwychwstanie Jezusa Chrystusa, natomiast następujące po nich czasowniki są wyrażone w czasie teraźniejszym i podkreślają konsekwencje wynikające ze śmierci i zmartwychwstania dla wierzących.

Paweł nawiązuje w liście już ósmy raz do śmierci Jezusa (por. 3, 25; 4, 25; 5, 6.8; 6, 9.10; 7, 4; 8, 34) i szósty do Jego zmartwychwstania (4, 24.25; 6, 4.9; 8, 11[2 razy].34). Trzyma się zatem kluczowych wydarzeń z życia Jezusa³⁹. Ze śmiercią Chrystusa apostoł łączy dzieło odkupienia-wyzwolenia-pojednania (por. 3, 25; 5, 6-10; 6, 3-6; 7, 4), natomiast ze zmartwychwstaniem wiąże: usprawiedliwienie (por. 4, 25), zbawienie (por. 5, 10), nowe życie (por. 6, 4.9), przykład dla naszego zmartwychwstania (por. 8, 11), a w naszym kontekście obronę przed oskarżeniem i potępieniem (por. 8, 34)⁴⁰.

Zmartwychwstały Chrystus znajduje się „po prawicy Boga” (ὃς καὶ ἐστὶν ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ). Wyrażenie to jest antropomorfizmem, ma sens przenośny, jest pochodzenia semickiego. Oznacza uprzywilejowane uczestnictwo w panowaniu Boga i spotykamy je przede wszystkim w Ps 110 (109), 1, który jest często cytowany w Nowym Testamencie z perspektywy chrystologicznej oraz mesjańskiej (por. Mt 22, 24; 26,

³⁸ Por. R. Penna, *Lettera ai Romani (II. Rm 6-11)*, dz. cyt., s. 216.

³⁹ Por. L. T. Johnson, *Reading Romans. A Literary and Theological Commentary*, New York 1997, s. 135.

⁴⁰ Por. R. Penna, *Lettera ai Romani (II. Rm 6-11)*, dz. cyt., s. 216.

64; Mk 12, 36; 14, 62; Łk 20, 42; Dz 2, 34; Hbr 1, 13)⁴¹. Paweł stosuje tę formułę jedynie w Rz 8, 35. Pojawia się ona także w piśmiennictwie deutero-Pawłowym (Kol 3, 1; Ef 1, 20). Wyrażenie „po prawicy Boga” podkreśla w naszym kontekście bliskość Chrystusa wobec Ojca⁴² i wprowadza Jego nieustanne wstawiennictwo za nami (ὁς καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν). Jezus nie jest oskarżycielem, lecz naszym orędownikiem⁴³. Pełni podobną rolę, co Janowy Paraklet (por. J 15, 26). Razem z Duchem Świętym wstawia się za nami. Duch czyni to wewnątrz nas, a Jezus z pozycji chwały (ἐν δόξῃ τοῦ θεοῦ), którą dzieli razem z Ojcem⁴⁴.

CZĘŚĆ DRUGA: MIŁOŚĆ CHRYSYTA I BOGA W CHRYSYCUSIE (WW. 35-39)

Druga część mowy przechodzi z „euforii” zbawczej do „realiów” zbawczych⁴⁵, mówi o naszych wrogach i wyjaśnia w perspektywie cierpień sens wyrażenia „Bóg [jest] dla nas” z pierwszej części (ww. 31-34)⁴⁶.

Paweł zadaje ponownie pytanie retoryczne: „Któż nas może odłączyć od miłości Chrystusowej?” (τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ;) [w. 35a]. Czasownik χωρίζειν – „oddzielić”, „rozłączyć” podkreśla rozerwanie, oddalenie, podobnie jak związany z nim etymologicznie przysłówek χωρίς („odzielnie”, „osobno”), który w funkcji przyimka przyjmuje znaczenie „bez kogoś” lub „bez czegoś”. Natomiast wyrażenie ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ („miłość Chrystusa”) opisuje stałą i nierozzerwalną miłość, jaką Chrystus nas miłuje. Δοπεῖνιαι τῶ

⁴¹ Por. A. Pitta, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., s. 318, przypis 506.

⁴² Por. R. Penna, *Lettera ai Romani (II. Rm 6-11)*, dz. cyt., s. 217.

⁴³ Por. J. B. Cobb, D. J. Lull, *Romans*, Danvers 2005, 133.

⁴⁴ Por. A. Pitta, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., s. 318. W Hbr 7, 25 i 9, 24 wstawiennictwo Jezusa wiąże się z Jego arcykapłaństwem. Ta idea nie pojawia się w piśmiennictwie Pawłowym. Por. J. A. Fitzmyer, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., s. 634

⁴⁵ Por. H. Langkammer, *List do Rzymian*, Lublin 1999, s. 117.

⁴⁶ Por. A. Pitta, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., s. 318.

Dlaczego niepokonani?

Χριστοῦ stanowi bowiem *genetivus subiectivus*⁴⁷ (dopełniacz podmiotowy), który określa osobę lub rzecz, od której pochodzi czynność zawarta w rzeczowniku nadrzędnym⁴⁸. Wszystko więc, co Chrystus czyni, wypływa z Jego miłości do nas⁴⁹. Chrystusowa miłość ma charakter oblubieńczy. Potwierdza ją wspomniany już czasownik χωρίζειν poprzedzony przeczeniem μή („nie”) i występujący w kontekście obrony jedności małżeńskiej (por. 1Kor 7, 10: „Żona niech nie oddziela się od swego męża” – γυναικα ἀπὸ ἀνδρὸς μὴ χωρισθῆναι – por. Mt 19, 6/Mk 10, 9). Więzy Chrystusa z nami jest tak głęboka, że nie można jej rozrwać. On nie tylko żył nią, ale przypieczętował własną śmiercią, zmartwychwstaniem, a obecnie świadczy o niej swoją misją wstawienniczą, związaną z Jego wywyższeniem (por. w. 34).

W drugiej części w. 35 Paweł wymienia listę siedmiu trudności, które chciałyby nas pogrążyć w kryzysie i odłączyć od miłości Chrystusa⁵⁰. Ujmuje je również w formie pytania, które brzmi dosłownie: „Ucisk, czy utrapienie, czy prześladowanie, czy głód, czy nagosc, czy niebezpieczeństwo, czy miecz?” (θλιψις ἢ στενοχωρία ἢ διωγμὸς ἢ λιμὸς ἢ γυμνότης ἢ κίνδυνος ἢ μάχαιρα;). W literaturze hellenistycznej określano tego typu listy terminem „peristasis”⁵¹ (od greckiego peri, stasij – „trudna chwila”, „kryzys”). Tych siedem trudności na liście reprezentuje bardziej zewnętrzne próby niż wewnętrzne pokusy⁵².

⁴⁷ Por. T. R. Schreiner, *Romans*, dz. cyt., s. 463; J. A. Fitzmyer, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., s. 634.

⁴⁸ M. M. Auerbach, M. Golias, *Gramatyka grecka*, Warszawa 1985, s. 173, par. 178.

⁴⁹ Paweł, gdy stosuje wyrażenia: „miłość Boga” (ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ) [Rz 5, 5], „miłość Chrystusa” (ἡ γὰρ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ) [2Kor 5, 14], „miłość Ducha” (τῆς ἀγάπης τοῦ πνεύματος) [Rz 15, 30], to rozumie je zawsze jako miłość, którą Bóg, Chrystus i Duch mają dla nas (*genetivus subiectivus*), a nie odwrotnie (*genetivus obiectivus*). Por. A. Pitta, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., s. 318.

⁵⁰ Tego typu listy były obecne także w filozofii cynickiej i stoickiej (por. Epiktet, *Dissertationes* 3, 22, 50-61. Podaję za: A. Pitta, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., s. 319, przyp. 511). Paweł wymieniając trudności, wyraża swoje uczestnictwo w śmierci i zmartwychwstaniu Chrystusa. Jego intencją nie jest więc osiągnięcie ideału obojętności, jak to miało miejsce w przypadku cyników i stoików. Por. A. Pitta, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., s. 319.

⁵¹ Por. R. Penna, *Lettera ai Romani (II. Rm 6-11)*, dz. cyt., s. 218; H. Lausberg, *Handbuch der literarischen Rhetorik*, dz. cyt., s. 220, § 399.

⁵² Por. L. T. Johnson, *Reading Romans*, dz. cyt., s. 136.

Pawłową listę otwiera „ucisk” (θλιψις), który mógłby służyć również jako streszczenie dla pozostałych sytuacji kryzysowych⁵³. Ucisk i prześladowanie (διωγμός) towarzyszyły często pierwszym chrześcijanom (por. Mt 13, 21; Mk 4, 17; 10, 30; Dz 8, 1; 2Tes 1, 4), szczególnie zaś Pawłowi (por. Dz 13, 50; 2Kor 12, 10; 2Tm 3, 11). Udręka (στενοχωρία)⁵⁴ jest jedną z typowych oznak życia całkowicie oddanego Chrystusowi (por. 2Kor 6, 4), dlatego stanowi też charakterystykę posługi Pawłowej (por. 2Kor 12, 10). Głód (λιμός) pojawia się w opisach eschatologicznego „biada” (por. Mt 24, 7; Mk 13, 8; Łk 21, 11; Ap 6, 8; 18, 8) oraz jako osobiste doświadczenie Pawła (por. 2Kor 11, 27). Nagość (γυμνότης) jest znakiem wielkiego ubóstwa i potrzeby (por. Jk 2, 15; Ap 3, 17; Mt 25, 36-44), a także upokorzenia i wstydu (por. Mk 14, 51; Dz 19, 16; 2Kor 5, 3; Hbr 4, 13; Ap 3, 18). Odnajdujemy ją także pośród cierpień, jakich zaznał Paweł będąc sługą Chrystusa (por. 2Kor 11, 27). Niebezpieczeństwo (κίνδυνος) odgrywa szczególną rolę w Pawłowej liście trudów w 2Kor 11, 26: „w niebezpieczeństwach na rzekach, w niebezpieczeństwach od zbójców, w niebezpieczeństwach od własnego narodu, w niebezpieczeństwach od pogan, w niebezpieczeństwach w mieście, w niebezpieczeństwach na pustkowiu, w niebezpieczeństwach na morzu, w niebezpieczeństwach od fałszywych braci”. Wreszcie miecz (μάχαιρα), który jest nie tylko symbolem władzy i autorytetu (Rz 13, 4; Ef 6, 17; Hbr 4, 12; Ap 6, 4), konfliktu i podziału (Mt 10, 34), ale także narzędziem do zadawania cierpień (por. Mt 26, 47.55; Mk 14, 43.48; Łk 21, 24; 22, 52) i wymierzania śmierci (por. Dz 12, 2; Ap 13, 10). Miecz wskazuje na największe niebezpieczeństwo, w nim wszelkie przeciwności osiągają swój climax⁵⁵.

Przytoczona lista nie ma charakteru hipotetycznego⁵⁶, widać z niej, że chrześcijanin nie żyje jakby był porwany do nieba, ale towarzyszy mu ekstremalny realizm, uczestnictwo w historii i jej problemach⁵⁷.

⁵³ Por. R. Penna, *Lettera ai Romani (II. Rm 6-11)*, dz. cyt., s. 218.

⁵⁴ Στενοχωρία poza sensem etymologicznym wskazującym na brak miejsca, oznacza ogólnie udrękę, utrapienie (por. Rz 2, 9).

⁵⁵ Por. U. Wilckens, *Der Brief an die Römer (Röm 6-11)*, dz. cyt. s. 175.

⁵⁶ Por. L. T. Johnson, *Reading Romans*, dz. cyt., s. 136.

⁵⁷ Por. R. Penna, *Lettera ai Romani (II. Rm 6-11)*, dz. cyt., s. 219.

Dlaczego niepokonani?

Trudności przeżywane przez wierzących w Chrystusa, Paweł objaśnia w świetle Ps 44 (43), 23: „Jak to jest napisane: Z powodu Ciebie zabijają nas przez cały dzień, uważają nas za owce przeznaczone na rzeź” (καθὼς γέγραπται ὅτι ἕνεκεν σοῦ θανατούμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν, ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς). Apostoł cytuje ten werset niemalże⁵⁸ dosłownie w wersji LXX. Rabini powołują się na słowa w. 23 w kontekście męczenników żydowskich z epoki Machabeuszy i prześladowań za panowania cesarza Hadriana⁵⁹. Opisane językiem hiperbolicznym⁶⁰ cierpienia w w. 23 nie są konsekwencją grzechów i odpłatą za niewierność ludu Bożego⁶¹ (por. Ps 44 (43), 18). Nie świadczą, że Bóg śpi i jest obojętny (por. Ps 44 (43), 24). Mają natomiast wymiar teologiczny: „z powodu Ciebie” (ἕνεκεν σοῦ), czyli z powodu Boga. Paweł dokonując relektury tego wersetu nadaje wyrażeniu „z powodu Ciebie” wydźwięk chrystologiczny⁶² (por. 2Kor 4, 11). Nie łączy utrapień chrześcijan z jakąś ich niewiernością⁶³, ale z przynależnością do cierpiącego Jezusa, który „był jak baranek prowadzony na rzeź” (ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγῆν ἤχθη) [Iz 53, 7]. Dlatego ich udręki wiążą się nierozdzielnie z Jego losem.

Paweł celowo mówi o cierpieniach, aby tym bardziej mógł wybrzmieć okrzyk triumfu: „Ale we wszystkim tym odnosimy pełne zwycięstwo dzięki Temu, który nam umiłowal” (ἀλλ’ ἐν τούτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος⁶⁴ ἡμᾶς) [w. 37]. Czasownik

⁵⁸ Różnica jest nieistotna, dotyczy ἕνεκεν zamiast ἕνεκα w LXX.

⁵⁹ Por. H. L. Strack, P. Billerbeck, *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch*, t. 3: *Die Briefe des Neuen Testaments und die Offenbarung Johannis*, München 1954², s. 259-260.

⁶⁰ Por. R. Penna, *Lettera ai Romani (II. Rm 6-11)*, dz. cyt., s. 219.

⁶¹ Por. G. Ravasi, *Il libro dei Salmi. Commento e attualizzazione*, t. 1, (1-50), Bologna 1988, s. 791.

⁶² Por. D. Zeller, *Der Brief an die Römer*, Regensburg 1984³, s. 167; E. Lohse, *Der Brief an die Römer*, dz. cyt., s. 259.

⁶³ Por. R. Penna, *Lettera ai Romani (II. Rm 6-11)*, dz. cyt., s. 219, przyp. 59.

⁶⁴ Imiesłów ἀγαπήσας może odnosić się do Chrystusa (por. w. 35) lub Boga (por. w. 39). Mając na uwadze jego formę wyrażoną w aoryście wskazującym na czynność punktową, należałoby go jednak odnieść do Chrystusa, który okazał nam miłość, gdy przelał swą krew (por. Rz 3, 25). Tamże, s. 220, przypis 66.

ὑπερικᾶν stanowi hapax legomenon w Nowym Testamencie. Składa się z przyimka ὑπέρ („ponad”) oraz z czasownika νικᾶν – „zwycięzać”⁶⁵. Opisuje zatem zwycięstwo ponad miarę. Jeśli wierzący są więc prześladowani i cierpią z powodu Chrystusa, to staną się super-zwycięzcami⁶⁶ we wszystkich zagrażających im niebezpieczeństwach. Właśnie pośród nich szczególnie weryfikuje się prawda o „Bogu dla nas”⁶⁷. Ich zwycięstwo nie jest bowiem owocem osobistych wysiłków, ale wypływa z miłości Jezusa Chrystusa. Paweł przekazując tę prawdę mógł polemizować z poglądami stoików. W jednym z listów Seneki czytamy: „Co jest właściwie złem w udrękach i we wszystkim innym, co określamy jako wrogie. Myślę, że duch cierpi przez to, iż pozwala się ugiąć i pokonać. To wszystko jednak nie może zdarzyć się mędrcom. On jest wyprostowany pod każdym ciężarem... On zna swoje siły (vires suas novit) i wie, że po to się narodził, aby dźwigać ciężary.”⁶⁸ Stoicy przezwyciężali wszystkie trudności własnymi siłami i nie pozwalali, aby udreki dotykały ich „ja”. Wyznawcy Chrystusa w obliczu takich samych przeciwności nie szukają mocy w sobie, ale opierają się na Jego miłości, która jest mocniejsza od wszystkiego, co może im zagrażać. Ich postawę syntetyzują słowa Pawła w Flp 4, 13: „Wszystko mogę w Tym, który mnie umacnia” (por. 2Kor 12, 9).

Paweł potwierdza Bożą miłość autorytatywnym stwierdzeniem: „Jestem pewien, że ani śmierć, ani życie, ani aniołowie, ani Zwierzchności, ani rzeczy terazniejsze, ani przyszłe, ani Moce (πέπεισμαι γὰρ ὅτι οὔτε θάνατος οὔτε ζωὴ οὔτε ἄγγελοι οὔτε ἀρχαὶ οὔτε ἐνεστῶτα οὔτε μέλλοντα οὔτε δυνάμεις) [w. 38], ani co wysokie, ani co głębokie, ani jakiegokolwiek inne stworzenie nie zdoła nas odłączyć od miłości Boga, która jest w Chrystusie Jezusie, Panu naszym” (οὔτε ὑψώμα οὔτε βάθος οὔτε τις κτίσις ἑτέρα δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν) [w. 39].

⁶⁵ Zastosowanie νικᾶν – „zwycięzać” w Rz 3, 4 potwierdza sądowniczy kontekst, w którym występuje tak rzadko pojawiający się czasownik ὑπερικᾶν. Por. A. Pitta, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., s. 319.

⁶⁶ Tamże; J. A. Fitzmyer, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., s. 635.

⁶⁷ Por. R. Penna, *Lettera ai Romani (II. Rm 6-11)*, dz. cyt., s. 220.

⁶⁸ Por. Seneka, *Ep* 71, 26.

Dlaczego niepokonani?

Prawdę o miłości Boga pokonującej wszelkie zagrożenia, podkreśla pasywne *perfectum* πέπεισμαι, które wyraża stan pewności: „jestem przekonany”⁶⁹. Apostoł jest pewien, że żadna naturalna czy kosmiczna moc nie może rozerwać naszej jedności z Bogiem. Wymieniona lista przeciwności nawiązuje do poprzedniej z w. 35, ale odróżnia się od niej w podwójny sposób. Tworzy sztuczną kompozycję⁷⁰ zawierającą przeciwstawne pary: śmierć – życie, rzeczy terażniejsze – przyszłe, wysokość – niskość. Nadto jest bardziej abstrakcyjna i posiada szerszy zasięg.

Przyjrzyjmy się bliżej jej komponentom. Śmierć (θάνατος) ma tutaj znaczenie naturalne, związane z grzechem (por. np. Rz 5, 12.14) i obejmuje towarzyszące jej lęki⁷¹. Również życie (ζωή) zachowuje podobny wymiar (por. Rz 6, 2; 7, 1-3) i zawiera w sobie niebezpieczeństwa i pokusy⁷². Aniołowie (ἄγγελοι) oraz Zwierzchności (ἀρχαί) są istotami nadprzyrodzonymi. Zgodnie z apokaliptycznym obrazem świata zamieszkują kosmiczne przestrzenie⁷³. Być może wyrażają one różne typy czy rangi duchów⁷⁴. Kontekst wskazuje, że mogą sprzeciwiać się Bogu⁷⁵ (por. 1Kor 15, 24; Ef 1, 21; oraz 1Kor 6, 3) i stanowić zagrożenie dla człowieka. Rzeczy terażniejsze (ἐνεστώτα) i przyszłe (μέλλοντα) wskazują na naturalny rozwój czasu⁷⁶. Teraźniejsze wyraża-

⁶⁹ Por. F. Blass, A. Debrunner, F. Rehkopf, *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch*, Göttingen 1984¹⁶, § 341, 2.

⁷⁰ Por. R. Penna, *Lettera ai Romani (II. Rm 6-11)*, dz. cyt., s. 221.

⁷¹ Por. J. A. Fitzmyer, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., s. 636.

⁷² Tamże.

⁷³ Por. M. Theobald, *Studien zum Römerbrief*, dz. cyt., s. 256.

⁷⁴ Por. J. A. Fitzmyer, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., s. 636.

⁷⁵ Weiß twierdzi, że nie wiemy, czy mamy tutaj do czynienia z dobrymi czy złymi duchami. Ich istota, funkcje i lokalizacja wymykają się badaniom historyków religii. Por. K. Weiß, ἀρχή, w: H. Balz, G. Schneider (wyd.), *Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, Stuttgart 1980, t. 1, s. 391. Skoro jednak pojawiają się w naszym fragmencie w kontekście opozycji wobec Bożej miłości, to należy wnioskować, że chodzi o złe duchy.

⁷⁶ Por. R. Penna, *Lettera ai Romani (II. Rm 6-11)*, dz. cyt., s. 222. Nie wydaje się, aby Paweł widział rzeczy terażniejsze (ἐνεστώτα) i przyszłe (μέλλοντα) w perspektywie eschatologicznej, jako dwa typowe dla apokaliptyki eony (por. Rz 8, 18). Tamże.

ją ducha czasu, a przyszłe mogą się ukazywać jako uwodząca utopia⁷⁷. Obydwie te rzeczywistości kuszą i chcą nas pochłonać. Moce (*δυνάμεις*) opisują najróżniejszego rodzaju wrogie Bogu siły⁷⁸ (por. 1Kor 15, 24). Charakteryzuje je anonimowość i bezosobowość⁷⁹. Wysokość (*ὑψωμα*) i głębokość (*βάθος*) są prawdopodobnie terminami zaczerpniętymi z antycznej astrologii⁸⁰ i opisują najwyżej i najniżej położoną gwiazdę⁸¹. W starożytności wielu wierzyło, że właśnie te gwiazdy mają wpływ na ludzką kondycję⁸². Życiem miałyby zatem rządzić przeznaczenie lub przypadek. Listę przeciwieństw zamyka „jakiegokolwiek inne stworzenie” (*τις κτίσις ἑτέρα*). Paweł stosuje tutaj przymiotnik *ἑτέρα* w sensie jakiegokolwiek innego bytu widzialnego lub nieznanego ludziom⁸³.

Żadne z wymienionych przeciwieństw i wrogich istot nie może nas oderwać (*χωρίσειν*) od miłości Boga, która jest Chrystusie Jezusie, Panu naszym. Ten wniosek można odczytać także na odwrót: Miłość Boga, która jest Chrystusie Jezusie, Panu naszym nie pozwoli, aby żadne przeciwieństwo i wrogie istoty oderwały nas od niej. Apostoł ogłasza zatem, że miłość Boża, która się uobecnia w Jezusie Chrystusie, jest zawsze pewna, stabilna i nigdy nie zdradza⁸⁴.

PODSUMOWANIE

Rz 8, 31-39 stawia wierzących przed trybunałem sprawiedliwości. Jednak nikt nie wymierza im żadnego wyroku. Bóg okazuje się wobec

⁷⁷ Por. H. Schlier, *Der Römerbrief*, dz. cyt., s. 280.

⁷⁸ Por. J. D. G. Dunn, *The Theology of Paul the Apostle*, London 2003, s. 106.

⁷⁹ Por. H. Schlier, *Der Römerbrief*, dz. cyt., s. 280.

⁸⁰ Por. J. A. Fitzmyer, *Lettera ai Romani*, dz. cyt., s. 637.

⁸¹ Por. T. R. Schreiner, *Romans*, dz. cyt., s. 465. Dunn uważa, że wysokość (*ὑψωμα*) opisuje apogeum planety, najwyższy punkt osiągniany przez ciało niebieskie. Natomiast głębokość (*βάθος*) nie jest zwykłą antytezą wobec wysokości, lecz wskazuje na przestrzeń niżej horyzontu, z której wyłaniają się gwiazdy. Por. J. D. G. Dunn, *The Theology of Paul the Apostle*, dz. cyt., s. 106-107.

⁸² Por. T. R. Schreiner, *Romans*, dz. cyt., s. 465.

⁸³ Tamże.

⁸⁴ Por. R. Penna, *Lettera ai Romani (II. Rm 6-11)*, dz. cyt., s. 223.

Dlaczego niepokonani?

nich niezwykle przychylny. Ciągłe ich usprawiedliwia, dzięki śmierci, na którą wydał swojego Syna. Zmartwychwstały zaś Chrystus stale wstawia się za nimi. Jest ich adwokatem. Wierzący są wystawiani na rozliczne bolesne doświadczenia, których apogeum stanowi męczeńska śmierć. Przeciwności, których doznają, nie wynikają z popełnionych przez nich grzechów, lecz z przynależności do Chrystusa. To właśnie z Jego powodu podlegają nieustannym udrękom, są bezbronni, przypominają owce przeznaczone na rzeź. Jednak nie ponoszą klęski. Wręcz przeciwnie - Chrystusowa oblubieńcza miłość czyni ich w tych opresjach triumfatorami ponad miarę, czyli super-zwycięzcami. Wierna miłość Boża obecna w Jezusie Chrystusie służy im jako tarcza wobec jakiegokolwiek naturalnej czy nadprzyrodzonej wrogiej mocy. Wierzący w Chrystusa mogą więc opuszczać sąd z podniesionym czołem⁸⁵. Są niepokonani, ponieważ „Bóg dla nas” wygrał już teraz ich sprawę.

SUMMARY

Stanisław Witkowski MS

WHY UNCONQUERED? (ROM 8, 31-39)

Rom 8,13-39 presents believers before the tribunal of justice. Surprisingly no sentence is imposed on them. God turns out to be very sympathetic. He excuses them continually as a result of the death of his Son. The Risen Christ constantly intercedes for them. He is their defender. The believers are confronted with many painful experiences including a martyr's death. The hardships they suffer are not caused by sins committed by them, but because they belong to Christ. It is for his sake that they are powerless, being tormented all day long, treated as sheep to be slaughtered. In spite of this they stay unconquered. On the contrary, thanks to the love of Christ they are more than conquerors,

⁸⁵ Por. S. Légasse, *L'épître de Paul aux Romains*, dz. cyt., s. 554.

they are super-victors. The faithful love of God present in Jesus Christ serves as a shield against any natural or supernatural enemy forces. The believers of Christ can leave the court proud with themselves. They are unconquered because “God who is for us” already won their case.

Słowa kluczowe: Bóg dla nas, nie oszczędzić, wstawiać się, miłość Chrystusa, odłączyć

Key words: God for us, not spare, intercede, the love of Christ, separate

Ks. Stanisław Witkowski MS (ur. 7.05.1960), dr teologii biblijnej, adiunkt w Katedrze Egzegezy Nowego Testamentu UPJPII w Krakowie. Interesuje się problematyką apokaliptyki, opublikował m. in. *Męka Pańska według Ewangelii św. Jana*, Kraków 2001; *Listy do siedmiu Kościołów (Ap 2-3)*, Kraków 2002; *Nowa jakość życia. Kazanie na Górze Mt 5-7*, Kraków 2004.